

Неначе цвяшок, в серце вбитий,
Оцю Марину я ношу.
Давно б списать несамовиту,
Так що ж? Сказали б, що брешу,
Що на панів, бачиш, сердитий,
То все такеє і пишу
Про їх собачії звичаї...
Сказали б просто — дурень лає
За те, що сам крепак,
Неодукований сіряк.
Неправда! Ёй-богу, не лаю:
Мені не жаль, що я не пан,
А жаль мені, і жаль великий,
На просвіщенних християн.

І звір того не зробить дикий,
Що ви, б'ючи поклони,
З братами дієте... Закони
Катами писані за вас,
То вам байдуже; в добрий час
У Київ їздите щороку
Та сповідаєтесь, нівроку,
У схимника!..
Та й те сказать:
Чого я турбуюсь?
Ані злого, ні доброго
Я вже не почую.
А як, кажу, хто не чує,
То тому й байдуже.
Прилітай же з України,
Єдиний мій друже,
Моя думо пречистая,
Вірная дружино,
Та розкажи, моя зоре,
Про тую Марину,
Як вона у пана злого
І за що страждала?
Та нищечком, щоб не чули
Або не дознались.
А то скажуть, що на шляху
Чинимо розбої,
Та ще дальше заправторять.

Пропадем обоє...

Недавно це було.

Через село весілля йшло,
А пан з костюлу їхав,
Чи управитель, а не пан.
За вихилясами придан,
За зиком та за сміхом
Ніхто й не бачив, як проїхав
Той управитель, лях ледачий.
А він так добре бачив,
А надто молодую!..
За що пак милує господь
Лихую твар такую,
Як цей правитель?.. Другий год,
Як він з німецькими плугами
Забрався голий в цей куток.
А що тих бідних покриток
Пустив по світу з байстрюками!
Отже й нічого! А жонатий
І має двоє діточок,
Як ангеляточок.
Дивітесь, вийшла погуляти,
Мов краля, пані молодая
З двома маленькими дітьми.
Із коча¹ пан мій вилізає
І посила за молодим.
А потім діточок вітає
І жінку, кралю молодую,
Аж тричі, бідную, цілує.
І, розмовляючи, пішли
Собі в покої... Незабаром
І молодого привели

Назавтра в город одвезли
Та й заголили в москалі!
Отак по нашому звичаю
Не думавши кончають! —
А молода? мабуть, без пари
Судилось господом зносити
Красу і молодість... Мов чари,
Розсипалось та розлилось,
І знову в люде довелось
Проситись в найми? Ні, не знову:

Вона вже панна покойова,
Уже Марисею зовуть,
А не Мариною! Найпаче
Сердешній плакати не дають,
Вона ж сховається та й плаче.
Дурна! їй шкода мужика
Та жаль святого сіряка.
А глянь лиш гарно кругом себе,—
І раю кращого не треба!
Чого ти хочеш, забажай,
Всього дадуть, та ще й багато!
«Не треба,— кажеш,— дайте хату!»
Цього вже лучче й не благай,
Бо це... сама здорова знаєш...
Дивися, огирем яким
Сам пан круг тебе походжає,
Уже чи добрим, чи лихим,
А будеш панською ріднею,
Хіба повісишся!.. За нею
Приходила мати
У пана просити.
Звелів не пускати,
А як прийде, бити,—
Що тут їй робити?
Пішла ридаючи в село.
Одним одно дитя було,
Та й те пропало.

Неначе ворон той летячи
Про непогоду людям кряче,
Так я про сльози, та печаль,
Та про байстрят отих ледачих,
Хоть і нікому їх не жаль,
Розказую та плачу.
Мені їх жаль!.. Мій боже милий,
Даруй словам святую силу —
Людськеє серце пробивать,
Людськії сльози проливать,
Щоб милость душу осінила,
Щоб спала тихая печаль
На очі їх, щоб стало жаль
Моїх дівчаток, щоб навчились
Путями добрими ходити,
Святого господа любить

І брата миловать...
Насилу
Прийшла додому, подивилась:
Цвіти за образом святим,
І на вікні стоять цвіти,
На стінах фарбами хрести,
Неначе добрая картина,
Понамальовані... Марина!
І все Марина, все сама!
Тільки Мариночки нема.
І ледве-ледве вийшла з хати,
Пішла на гору, на прокляті
Палати глянуть, та й пішла
Аж до палат, під тином сіла
І ніч цілісіньку сиділа
Та плакала. Уже з села
Ватажники ватагу гнали,
А мати плакала, ридала.
Уже і сонечко зійшло,
Уже й зайшло, смеркати стало
Не йде, сердешная, в село,
Сидить під тином; проганяли,
Уже й собаками цькували —
Не йде, та й годі. . . .
А Марина в сукні білій,
Неначе білиця²,
Богу молиться та плаче,
Замкнута в світлиці.
Опріч пана, у світлицю
Ніхто не вступає,
Сам і їсти їй приносить,
І просить, благає,
Щоб на його подивилась,
Щоб утерла очі...
І дивитися не хоче,
І їсти не хоче.
Мордується лях поганий,
Не зна, що й почати?
А Марина в'яне, сохне
У білих палатах.
Уже й літо минулося,
Зима вже надворі,
А Марина сидить собі,
Уже й не говорить,
І не плаче... отак її
Доконав, небогу,

Той правитель... а все-таки
Не вдіє нічого,
Хоч заріж її, та й годі,
Така вже вродилась.
Раз увечері зимою
Марина дивилась
На ліс чорний, а з-за лісу
Червоний діжою
Місяць сходив... «І я колись
Була молодою...» —
Прошептала, задумалась.
Потім заспівала:

«Хата на помості,
Наїхали гості,
Розплітали коси
Та стрічки знімали,
А пан просить сала,
А чорт їсти просить.
Гуси, гуси білі
В ірій полетіли,
А сірі на море!..»

Завили пси надворі,
Зареготалися псарі,
А пан червоний, аж горить,
Іде в світлицю до Марини,
Як Кирик³ п'яний...
Ніби в хаті,
На холоді сердешна мати
Під тинном, знай собі, сидить.
Стара неначе одуріла.
Мороз лютує, аж скрипить,
Луна червона побіліла,
І сторож боязно кричить,
Щоб злого пана не збудить.
Аж глядь, палати зайнялися.
Пожар! пожар! І де взялися
Ті люде в бога? Мов з землі
Родилися і тут росли;
Неначе хвилі, напливали
Та на пожар той дивувались.

Та й диво там таки було!
Марина гола наголо
Перед будинком танцювала
У парі з матір'ю! — і страх,
З ножем окровленим в руках,
І приспівувала

«Чи не це ж та кумася,
Що підтикалася!..
Як була я пані
В новому жупані,
Паничі лицялись,
Руку цілували!..»

(До матері)

А ви до мене на весілля
З того світу прийшли?
Мені вже й косу розплели,
Та пан приїхав... Гиля! Гиля!
Чи то не гуси, то пани,
Дивися, в ірій полетіли —
Агу! гиля! — до сатани,
До чорта в гості! Чуеш! Чуеш!
У Києві всі дзвони дзвонять.
Чи бачиш, он огонь горить,
А пан лежить собі, читає
І просить пити... А ти знаєш,
Що я зарізала його?..
Дивися, онде головнею
Стоїть на комині. Чого,
Чого ти дивишся на неї?
Це мати! мати! Не дивись!
А то з'їси. Ось на, давись!

(Дає дулі і співає)

«Полюбила москаля,
Та ще й зуби вискали!
Москалі! москалі!
Запасок навезли,
Паничі
Дукачів,
А поповичі з міста
Навезли намиста!..
Бий, дзвоне, бий,
Хмару розбий,
Нехай хмара
На татари,
А сонечко на хрестьяне,
Бий, дзвоне, бий!»

Мати

Мариночко, ходімо спать!

Марина

Ходімо спать, бо завтра рано
До церкви підемо; поганий,
Дивися, лізе цілувать.
Ось тобі, на!..

Мати

Ходімо спать.

(До людей)

Хрещені люде, допоможіте!

Марина

Беріть мене! беріть, в'яжіте,
Ведіть до пана у світлицю!
А ти чи підеш подивиться,
Якою панною Марина
У пана взаперті сидить?
І в'яне, сохне, гине, гине
Твоя єдина дитина,
Твоя Мариночка

(Співає)

«Ой гиля, гиля, сірії гуси,
Гиля на Дунай.
Зав'язала головоньку,
Тепер сиди та думай».
І пташкам воля в чистім полі
І пташкам весело літять,
А я зов'янула в неволі.

(Плаче)

Хоча б намисто було взять,
Оце б повісилась... От бачиш,
Тепер і шкода... хоч топись!
Чого ж ти, мамо моя, плачеш?
Не плач, голубочко, дивись,
Це я, Мариночка твоя!
Дивися, чорная змія
По снігу лізе... Утечу,
У ірій знову полечу,
Бо я зозулею вже стала...
Чи він у гості не приходив?
Убили, мабуть, на війні?
А знаєш, снилося мені:
Удень неначе місяць сходив,
А ми гуляєм понад морем

Удвох собі. Дивлюся, зорі
Попадали неначе в воду,
Тільки осталася одна,
Одна-однісінька на небі,—
А я,— неначе навісна,
В Дунаєві шукаю броду,
З байстрям розхристана бреду.
Сміються люде надо мною,
Зовуть покриткою, дурною,
І ти смієшся, а я плачу,
Ба ні, не плачу, регочусь...
Дивися, як я полечу,
Бо я сова...— Та й замахала,
Неначе крилами, руками,
І пострибала через двір
У поле, виючи, мов звір.
Пошкандибала стара мати
Свою Марину доганяти.
Пани до одного спеклись,
Неначе добрі поросята,
Згоріли білії палати,
А люде тихо розійшлись.
Марини й матері не стало.
Уже весною, як орали,
Два трупи на полі найшли
І на могилі поховали.

*[Друга половина 1848,
Косарал]*

В автографі твір заголовка не має. Назва «Марина» (за ім'ям героїні поеми) редакторська і подається за традицією.

1. *Коч* — карета, фаєтон.
2. *Білиця* — жінка, яка готується стати черницею.

3. *Кирик* — образ із народної казки.